

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

Katedra filozofie

PROTOKOL O HODNOCENÍ PRÁCE

Práce: diplomová

Posudek: oponentský

Práci hodnotila: Mgr. Marie Větrovcová, Ph.D.

Práci předložil: Bc. Renata Vykysalá

Název práce: Barokní medicína na Kuksu

1. CÍL PRÁCE:

Cílem práce je v historicko-kulturních souvislostech představit ucelený výklad barokního lékařství s důrazem na lázeňství na příkladu lázní na Kuksu v letech 1692 až 1750. Záměrem práce je srovnat stav medicíny na Kuksu s dobovým věděním a zhodnotit, zda je spíše „pokročilé, či zpátečnické“. (srov. str. 1) Cíl práce je naprosto splněn.

2. OBSAHOVÉ ZPRACOVÁNÍ:

Práce přináší hloubkový pohled na české baroko prizmatem odkazu a díla Františka Antonína Šporka. Práce je originální, důkladná a intencionálně vedená. Hlavním těžištěm je vykreslení dvou „světů“, skrz které lze barokní medicínu vnímat: lázeňství a hospitalnictví (s důrazem na dobovou farmakologii). Práce však nikdy nepostrádá překročení do všech možných aspektů, jak lze o barokní kultuře pojednávat. Domnívám se, že zcela a ve všech ohledech naplňuje ideu komplexní kvalifikační práce oboru *Evropská kulturní studia*.

Diplomová práce Bc. Renaty Vykysalé je členěna do sedmi kapitol a summary, přičemž úvod, závěr, ani summary nejsou triviální. Úvod pečlivě rozebírá jednotlivé části práce s důrazem nejen na hlavní myšlenky, ale též klíčové prameny, o něž se diplomantka v jednotlivých částech opírá. Už zde je potřeba poznamenat pozoruhodnou šíři jak pramenné, tak hlavně sekundární literatury z oboru historie, filosofie, lékařství, balneologie, farmakologie, dějin botaniky, právních a církevních dějin a dějin vědy. Dovolují si konstatovat, že práce je od začátku do konce vyzrálá, literatura, používaná k *dokreslení vlastního vyjádření a náhledu*, je volena vhodně a nikoli jen účelově.

Část *České baroko* podává kulturně-dějinnou epochu zasazenou do specifík českého prostředí. Autorka se opírá převážně o nejklasičtější vymezení předním českým historikem doc. Zdeňkem Kalistou: „základní definicí baroka je touha „přiblížení se Bohu skrze tento svět““ (s. 4). To řádně dokládá názornými příklady. V podkapitole 2.1 *Barokní člověk* se diplomantka zaměřuje na smrt jako cestu k Bohu. „Smrt [baroknímu člověku] otevírá bránu do nekonečna, po níž celý život toužil.“ (s. 5) Podstatou smrti je „ztvárnění rovnostmi mezi lidmi“ (s. 7). Zde autorka dokládá nedávno odhalenou fresku Tance se smrtí z Hospitalu v Kuksu. *Barokní kultura* (podkapitola 2.2) je neobvykle (avšak naprosto oprávněně) nesena motivem zázraků, zázračných uzdravení a fenoménu barokního poutnictví jako kontrastu právě ke smrti. Zde se poprvé objevuje motiv uctívání pramenů. Autorka vždy pečlivě vysvětluje, proč a jak právě baroko zdůrazňuje zázraky (štěstí i neštěstí byly dílem nikoli člověka, ale Boží milostí, za niž bylo důležité projevit díky, srov. s. 7), poutě a církevní slavnosti („Krajina venkova ve střední Evropě se v době baroka dočkala mnohých architektonických poutních dominant.“, s. 7) a vliv katolické šlechty na ráz barokní krajiny (dokládá činy F. A. Šporka).

Třetí část se věnuje osobnosti a rodu hraběte Františka Antonína Šporka. Zde je komparována nejručněji zaměřená dostupná česká sekundární literatura, vydaná po r. 1989 (Tříška, Hrdina & Kuchařová, Preiss, Zadrožil, Laufrová aj.). Autorka se nicméně pouští do sokratovského snesení všech možných argumentů *Sic et Non*, aby čtenáři přiblížila F. A. Šporka jako *člověka*. Touto prací si buduje přípravné argumenty pro hlavní

kapitoly. Diplomantka zde neopomíjí vliv rodinné minulosti („Mírou úspěchu však pro Jana Šporka nebylo věnované šlechtictví, nýbrž peníze, které investoval do skupování statků, a to výlučně v Čechách“, s. 10) či zdůraznění smysluplnosti kavalírské cesty do Francie („šlechtici na základě [...] poznatků [z kavalírských cest], zvyšují nároky na architekturu, sochařství a malířské umění vůbec“, s. 11-12) včetně kontaktu s dvorem Ludvíka XIV. Poznamenává také osudy hrabětových dcer, jejichž působení u celestýnek a benediktinek podtrhává záměr vykreslit Šporka jako zbožného šlechtice („Anna se [...] musela věnovat překladům náboženské literatury z francouzštiny“, přesto nesměla vstoupit do kláštera, aby se mohla stát univerzální dědičkou, s. 14). Podkapitola 3.1 *Veřejný život hraběte Šporka* podává hraběte jako cílevědomého, snad až příliš ambiciózního šlechtice, jež se navenek jevil jako povrchní prospěchář, avšak rok 1694 byl zlomem jeho života: „Začal si uvědomovat pomíjivost, a tedy i marnost světa.“ (s. 15) Následující podkapitola *Hrabě Špork stavitel* (3.2) vede čtenáře od Lysé nad Labem, Chroustikova Hradiště ke „dvěma světům“ Kuksu – světu zámku, lázni (a radosti života) oproti světu hospitalu a duchovna („který bez obav hovoří o smrti“, s. 16). Zde ještě není jasné, čím se Špork k vystavení Kuksu inspiroval (to se však čtenář do konce práce dozví!), avšak je zřejmé, proč tak činil („Celý Kuks je tedy vystavěn jako celek, který je propojen a je tedy neoddělitelný; stejně jako život a smrt“, s. 17). *Bojovník za pravdu a spravedlnost*, tak vidí Špork sám sebe ve všech soudních sporech, vztazích s ostatní šlechtou i jezuitským řádem. Zde by bylo možné spekulovat o dopadu Šporkova vnímání jansenismu, jež nabyl za svého mládí. Práce se však zaměřuje na materiální dopady: tajnou tiskárnu v Lysé, jejíž produkty „měly vybízet ke zbožnosti a mravnosti“, bez církevní (tj. v té době jezuitské) cenzury (s. 19). Zdůrazněna je též role barokního umění, které F. A. Špork na Kuksu podporoval (Braun, Brandl, Rentz, Bach, Günther; s. 20).

Část čtvrtá *Barokní medicína* se snaží odhalit, co jsou zázračná uzdravení v kontextu barokního chápání zdraví, nemoci a epidemie. Podotýká, k jakým přelomovým lékařským (a obecně vědeckým) poznatkům v této době dochází a jak odráží nastupující racionalismus. Na druhou stranu společně s R. Porterem autorka uvažuje, nakolik se nové přírodovědné teorie projeví v léčebných procedurách, „které by bezpečně účinkovaly“ (s. 21). Vedle nové medicíny zůstává „člověk[, který] nadále svůj boj o život prohrával“ (s. 22) Vedle běžné individuální nemoci řeší totiž autorka i fenomén epidemie, který se v Čechách nejdůrazněji vyskytuje právě ve sledovaném období (století 1623 až 1720 by bylo ve smyslu této práce považovat za století epidemie). Právě epidemie jako „boží nespokojenost se společenskými poměry“ (s. 22) může podkreslovat specifiku českého baroka, neboť (morová, později i chřipková, neštovicová či tyfová epidemie) měla „charakter božího trestu. Trest, vina a pokání byly zmíněny v každém protimorovém spisu“ (s. 23) Zde diplomantka doplňuje vliv proměny veřejné a osobní hygieny, aby nasměřovala čtenáře k „hojivé vodě“ a lázeňství.

Stěžejní partie práce tvoří *Idea lázeňství a Idea hospitalnictví*. Opět nutno konstatovat, že názvy těchto částí nejsou přemrštěné, naopak dokládají vyzrálost práce, již lze bez okolků označit za příspěvek k dějinám idejí.

Část lázeňská pojednává o dějinách balneologie, o předmětu a pravidlech lázeňské péče, proměně pojmání koupelí (od Hippokrata po současnost) a vlivu mineralizace či koupelových přísad. Diplomantka neváhá srovnávat balneologickou praxi s lidovým léčitelstvím či péčí o prameny ze strany české šlechty. Cílem je odhalit živnou půdu pro zbudování lázni na Kuksu (kap. 5.1), založených na zázraku Kukské studny a dosvědčených dobovými odbornými lékařskými posudky („[U]zdravení tak dostala svůj vědecký základ“, s. 29). Autorka se opírá o dobové studie dr. Karla V. Kirchmayera (1696), které popisují nejen účinek, ale též jednotlivé procedury konané právě na Kuksu s odvoláním na správný jídelníček i pohyb (zejm. kap. 5.2). Teprve nyní následuje kapitola věnovaná architektonickému budování Kuksu (kap. 5.3) s důrazem na promenádu (s. 36), Filosofický dům s knihovnou a galerií (s. 37), divadlo, zahradu aj. Nutno však dodat, že „Kukské lázně byly postaveny zcela na osobním záměru Františka Antonína Šporka“ (s. 38), neboť lázně leží na bezvýznamném prameni. Přírozeně končí smrtí hraběte roku 1738, resp. s povodní r. 1740. Pro naplnění cíle práce diplomantka uvádí srovnání lázni v Kuksu s lázeňstvím v Karlových Varech (kap. 5.4), dochází k myšlence: „Lázně Karlovy Vary se stávají [...] Šporkovi inspirací pro stavbu kukských lázni.“ (s. 41) a odhaluje „společenský neúspěch“ Kuksu oproti Karlovým Varům. Ten autorka připisuje rozdílnému minerálnímu složení koupelí (ve prospěch Varům) i zázemí (ve prospěch Kuksu).

Plynule navazující hospitalní část se věnuje „nadačnímu odkazu Františka Antonína Šporka“ (s. 42). Idea hospitalnictví vychází z praxe řádu milosrdných bratří, navazující na péči o nemocné rytířskými řády (johanité, templáři, němečtí rytíři). V této části autorka přechází k dějinám lékařství a k dějinám péče o nemocné. Důležitou součástí hospitalů (výhradně církevních) byly i klášterní lékárny (kap. 6.1). Diplomantka vhodně na jedné straně zmiňuje Paracelsa se základy pro budoucí farmakochemii, na druhé straně Mattioliho herbář s dobovými botanickými a farmakologickými poznatky a lidovým léčitelstvím („cokoliv léčebného, co nestojí na univerzitní medicíně“, s. 46). *Medicínská léčba na Kuksu* (kap. 6.2) je právě vedena jako lidové léčitelství. Autorka se opírá o dobové deníkové záznamy kukského hofmistra Tobiáše Seemanna (1737). Na příkladu léčby Šporkovy hypochondrie se odhaluje barokní praxe univerzitních lékařů (zejm. J. F. Löw z Erlsfeldu), placebo efektu, pouštění žilou (doklad setrvávání galénovské medicíny) a užívání pijavek. Následují účinky léků a návody na jejich výrobu jako doklad dalšího osobního zainteresování Šporka k výstavbě hospitalu (kap. 6.3). „Tento Šporkův čin doby barokní byl chápán jako největší projev křesťanské lásky v Čechách.“ (s. 52) Právý břeh Labe obývá kromě rodinné hroby také kostel Nejsvětější Trojice v Kuksu a sochařské cykly Matyáše

Bernarda Brauna („Neřesti“, „Ctnosti“, „Andělé smrti“). V této části autorka dokresluje krajinné drama výstavby Kuksu: rozvržení kostela, lékárny, nemocnice, refektáře. Špork se otevření roku 1739 nedočkal, pro hospital však ustanovil povinnost doktora medicíny, chirurga a ranhojiče, neboť sloužil pro vysloužilé a nemocné vojáky. Opět i zde je výčet jídelníčku i povinností chovanců. Protože bylo zapotřebí zejména léků, byla r. 1743 v hospitalu zřízena vlastní lékárna U granátového jablka (kap. 6.4). Té diplomatka podrobně věnuje poslední podkapitulu kvalifikační práce. Popisuje dispoziční rozvržení lékárny, vybavení jednotlivých místností, laboratoř, připravená léčiva rostlinného i živočišného původu, neopomíjí ani „roh jednorozce“, ani paracelsovské mumie.

Poslední část (*Závěr*) podtrhuje intenci celé práce v komparaci představené barokní medicíny na Kuksu v letech 1692 až 1750 se zmiňovanými dobovými praxemi a dospívá k následujícím závěrům:

1. „Běžnou součástí barokní medicíny je vina, trest a odpuštění. Medicína i na odborné úrovni pracuje s termínem zázraků a zázračných uzdravení“ (s. 61);
2. Špork byl originálním reformátorem co do architektury, umění a náboženského vyznání (s. 61);
3. Barokní kultura – účinky zbožnosti a zázračných léčivých pramenů – stojí u zrodu lázní v Kuksu (s. 61);
4. „Lázně se nespécializovaly na určitý druh chorob. [...] [L]ázeňská léčba účinkuje na většinu nemocí.“ (s. 62)
5. Kombinovanou léčbu (koupele i užívání vody) doplňoval bohatý jídelníček (s. 62);
6. „O kvalitě zdejší vody by se dalo podle mnohých polemizovat, avšak silná vůle zakladatele stačila k otevření a provozování velmi úspěšných lázní.“ (s. 62);
7. „Medicína na Kuksu [...] byla spíše se stavem dobového vědění. [...] Experimentální lékařská věda [...] se samotné léčby pacientů na počátku 18. století příliš nedotkl[a]. Špork nepreferoval pouze odbornou péči z řad lékařů [...], ale [...] i lidové léčitelství.“ (s. 63).

3. FORMÁLNÍ ÚPRAVA:

Jazykový projev předložené práce je kultivovaný, velmi dobře čitelný, citace jsou správné, odkazy pečlivé, grafická úprava i členění kapitol jsou přehledné.

Snad jedinou výtkou by mohla mít ojediněle chybná interpunkce.

Práce obsahuje 21 příložených převážně originálních fotografií z archivu diplomantky. Na všechny je v textu řádně odkazováno. Jejich volba je citlivou ilustrací, která celkový text vylepšuje.

4. STRUČNÝ KOMENTÁŘ HODNOTITELE:

Práce naprosto naplňuje všechny rysy evropských kulturních studií: dějin vědy, dějin architektury i umění, filosofického i historického kontextu, geopolitických i náboženských zasazení ke komplexnímu vykreslení barokní medicíny a problematické osobnosti F. A. Šporka. Diplomantka se tohoto úkolu zhostila výtečně.

Práci doporučuji k obhajobě.

5. OTÁZKY A PŘIPOMÍNKY DOPORUČENÉ K BLIŽŠÍMU VYSVĚTLENÍ PŘI OBHAJOBĚ:

1. Píšete (s. 15): F. A. Špork „[h]ovořil němčinou, která byla jeho rodným jazykem. Čeština pro něho byla povinností, jež vyžadoval český inkolát.“ Vysvětlíte pojem „inkolát“.

6. NAVRHOVANÁ ZNÁMKA:

Navrhuji hodnocení *výborné*. V případě úspěšné obhajoby s ohledem na hloubku zpracování *doporučuji* podat práci též jako *rigorózní*.

V Plzni dne 15. května 2016

Podpis:

